

Val och folkomröstning

Några mot en ökning av folkets direkta inflytande fientliga tidningar, såsom Aftontidningen och Expressen, har till Dagens Nyheter ställt frågan varför vi tror att de "väljare som vid de allmänna valen tänker så stereotyp och partibundet, så slentrianmässigt och så okunnigt, plötsligt genom ett trollslag vid en folkomröstning skall ta ställning självständigt, intresserat och djupt kunnigt". Denna fråga är för det första falskt ställd, eftersom en sådan karaktäristik av väljarnas uppträdande aldrig förekommit i denna tidning; för det andra vittnar den om total brist på förståelse för skillnaden mellan val och folkomröstningar och för hela det stora demokratiska problem det här gäller. Då spörsmålet gång på gång återkommer — rent av under användningar om att det skulle vara svårt att besvara — tycks en elementär utredning av saken än en gång vara behövlig.

Valen gäller ytterst allmänna riktlinjer för politiken, så allmänna att det ofta är svårt även för de politiska experterna att klargöra vari åsiktskillnaderna mellan partierna egentligen består. Under dessa förhållanden är det naturligt, ja, ofrånkomligt, att väljarna i huvudsak röstar "på känn", utifrån föräldrade föreställningar om att tillhöra en viss klass och därför vara bundna vid ett visst parti, under intryck av mer eller mindre skickligt formulerade, i realiteten intetsägande och därför ej heller bindande valparoller, enligt vanans slentrian. Vad beträffar de personer som skall väljas är okunnigheten ofta nära nog fullständig. Det lär vara svårt att ta reda på hundra ordinära väljare inom folkpartiet eller socialdemokratin i Stockholm som kan tala om vilka de valde in vid det senaste valet (högerväljarna kanske skulle svara bättre, då de har så få representanter). Alla vet vi att det förhåller sig så; varför inte erkänna så notoriska fakta? Vidare, i den mån sakfrågor kommer någorlunda klart fram vid valen, blir väljarnas inställning till dem helt undanskymd; man röstar, exempelvis, för socialdemokratin, trots att man i vissa frågor sympatiserar med folkpartiet, och tvärtom. Allt detta leder till, måste leda till, att valen, hur demokratiska de än är, endast i ytterst begränsad omfattning ger besked om folkmeningen — den döljs av traditioner, paroller, av bristen på konkretion i de frågor valmännen ställs in-

för. Det var detta socialdemokratin förr i tiden menade då den förklarade folkomröstningen vara ett nödvändigt element i den fulla självstyrelsen.

Ty folkomröstningen är just på denna punkt det stora komplementet till valen. Vi kan inte undvara valen, vi bör inte söka undvara folkomröstningen. Då en direkt fråga förelägs väljarna blir de tvungna att diskutera i sak, att ta ställning till saken. De allmänna slagorden och de rena partisynpunkterna blir kanske i vissa fall fortfarande av betydelse för röstningen, men av vida mindre betydelse än vid valen — ofta

kan det antas att partiorganisationerna inte engagerar sig. Det som är så värdefullt i vissa riksdagsdebatter kommer att präglade diskussionen ute bland folket: viljan att sätta sig in i frågan, att fatta beslut på egen hand. Och därmed vinnas ytterligare en ökning av den politiska bildningen, ett slags politisk mognad; var och en som något känner till schweiziskt statsliv vet vad det betyder.

Gustaf Hellström, en typisk representant för de politiskt intresserade och kunniga men inte partibundna, yttrade för ett par år sedan i radio några ord som ger det väsentliga i den här antydda tankegången. Han talade om att i Sverige, i motsats till andra länder som han väl kände, knappast någon kontakt finns mellan valmannen och riksdagsmannen. "Jag har mig veterligen aldrig talat med min riksdagsman. Jag vet inte ens vad han heter." Och han talade också om torftigheten i debatten utanför den lilla gruppen av politiska yrkesmän. "Men demokrati är debatt", tilllade han. "Debatten är inte bara ett av dess uttrycksmedel, den är demokratis lungor." Detta glöms så lätt av de professionella agitatorerna, mötesarrangörerna och organisationerna: de har ingenting emot att folket är tyst och följsamt.

Men är, frågar man, inte folket mera okunnigt än riksdagen? Naturligtvis, i stort sett. Men den invändningen väger lätt. Vi låter i demokratin inte sakkunskapen regera oss: annars skulle generaler göra upp försvarsbudgeten och professorer i statskunskap skriva för-

fattningarna. Vi utgår nämligen från att det i centrala frågor är folkmajoritetens mening som bör vara bestämmande. I det stora flertalet frågor av denna art måste visserligen representationen fatta beslut: den har större möjlighet att, samtidigt som den i grova drag representerar folkets uppfattning, undersöka och ta ställning, även om intresset och kunskapen ofta finns blott hos ett fåtal. Men det finns frågor som berör alla och är tillgängliga för alla, där det tekniska kunnandet är nästan utan vikt i jämförelse med åsikterna eller principerna; här finns ett fält där folket inte kan vägras möjlighet att direkt besluta. I sådana frågor kan rent av ofta sägas att just folkmeningen är det väsentliga från saksynpunkt; det viktiga är hur folket reagerar, hur folket ställer sig till en reform eller aktionslinje. Omröstningen i alkoholfrågan 1922 är ett typiskt uttryck för denna tanke.

Slutligen: som ett ur nöden framsprunget argument mot folkomröstning kommer påståendet att vi ingenting har att omrösta om, det blir i alla fall inga folkomröstningar. Om det är detta som oroar reformens motståndare, bör en övning i barnlogik kunna lugna dem; blir det inga omröstningar, behöver man dock inte vara så rädd för dem. Men denna tankegång är inte bara självmotsägande, utan i själva utgångspunkten ohållbar. Riksdagen röstar oavbrutet; i USA och Schweiz är folkomröstningar vanliga, stundom alltför vanliga; varför skulle det inte finnas något för folket att rösta om i Sverige? Dagens Nyheter har upprepade gånger nämnt en rad frågor som ter sig lämpade för folkomröstning. För dagen avstår vi från denna repetition, ty så dåliga argument som det nu berörda bör dock kunna falla på eget grepp.

Helvetesfrågan har även i Svenska Morgonbladet

blivit föremål för uppmärksamhet. Tidningens artikel i ämnet är sympatisk i sin klarhetsstråvan och inte minst därför att man trots den religiösa inställningen erkänner riktigheten av några anmärkningar som i Dagens Nyheter riktats mot de helvetestroende. Med själva sakfrågan tycks emellertid inte heller Svenska Morgonbladet kunna komma till rätta. Tidningen antyder inledningsvis att djävulen tycks fortleva trots Dagens Nyheter's Jödförklaring för över 40 år sedan och anför de båda världskrigens som bevis för hans livaktighet; det skulle alltså inte ha blivit krig om DN haft rätt. Tron på viljans frihet förkunnas med samma minimum av tankemöda. Slutligen fastslår tidningen: "Därom kan vi i alla händelser vara fullt övertygade: den slutliga domen blir den absolut rättvisa domen och på samma gång den evigt kärleksrika domen." När detta "Goddag, yxskaff" blir resultatet av en troendes årliga funderingar måste man nog säga att helvetet mist det lilla grand av substans som även de religiösa lärorna är i behov av

18/8